

Vannprivatisering – feilslått satsing i fattige land

Av Andrew Preston og Terje Kronen

Andrew Preston er daglig leder i FIVAS (Foreningen for internasjonale vannstudier)
Terje Kronen er fung. daglig leder i Forum for utvikling og miljø (ForUM)

FN har satt som tusenårs mål å halvere andelen mennesker som ikke har tilgang til rent vann og tilfredsstillende sanitære forhold innen 2015. For å klare dette må investeringene doubles. Siden de færreste land følger oppfordringen om å yte 0,7 prosent av brutto nasjonalinntekt til bistand, har de internasjonale finansinstitusjonene lagt til rette for privatisering av vann- og avløpssektoren for å tiltrekke seg private investeringer. Men hvilke konsekvenser har vannprivatisering hatt for de fattige? Dette er studert i en fersk rapport utarbeidet av Forum for utvikling og miljø (ForUM).

Tilgangen på vann og sanitære forhold er dårligst i Afrika sør for Sahara. Det er her utfordringen er størst. I følge Verdens helseorganisasjon vil målet om rent vann i Afrika ikke nås før om femti år med dagens innsats, og sanitærmålet først om hundre år. I andre verdensdeler er situasjonen bedre, men målet om tilfredsstillende sanitære forhold vil ikke bli nådd globalt hvis ikke investeringene økes.

Siden begynnelsen av 1980-tallet har det vært en tro på privatisering av offentlige tjenester som en kostnads-effektiv måte å løse problemene i offentlig sektor på. Dette gjelder også vannsektoren. Deregulering, reduserte offentlige utgifter og privatisering av offentlig eide virksomheter ble anbefalt av Verdensbanken. Det internasjonale pengefondet og de regionale utviklingsbankene. Verdensbanken og andre støttespillere for privatisering argumenterte med at privat eierskap og forvaltning i vannsektoren kan redusere prisen som vannforbrukerne må betale.

ForUM-rapporten analyserer erfaringer med vannprivatisering i ulike land: Dar es Salaam i Tanzania, Accra i Ghana, Sør-Afrika, Manila i Filippinene, Buenos Aires i Argentina, Cochabamba i Bolivia, og Kampala i Uganda. De fleste av disse eksemplene viser at når store transnasjonale selskaper tar over driften og forvaltningsansvaret for vann og avløp fører dette til høyere priser. I mange tilfeller blir prisen for høy til at de fattige har

råd til å betale. Dette har ført til betydelige konflikter mellom vannselskapene og lokalsamfunnet.

Privatisering har i liten grad bidratt til å utvide vann- og avløpsnettene og dermed øke tilgangen for flere mennesker. Dette gjelder særlig i fattige land som ikke er attraktive å investere i. En aggressiv politikk for kostnadsdekning og sikring av fortjeneste har gått på bekostning av tilgangen til vann som en menneskerett. Privatisering har trukket med seg en kommersialisering av vann- og avløpssektoren. Dette har gitt seg utslag i at middelklassen får tilgang på vann fra ledningsnett, mens de fattige ikke får tilgang. I fattige familier må kvinner og barn gå mange kilometer for å hente vann. Det er også eksempler på at vann kjøres ut i tankvogner der de fattige kan kjøpe en begrenset mengde vann til grunnleggende behov for en svært høy pris pr. liter. De fattige har ikke fått en bedre situasjon som følge av vannprivatiseringen. Folk har opplevd at offentlig regulerte monopoler har blitt erstattet med private og utenlandseide monopoler.

På grunn av lavere lønnsomhet enn forventet og stor lokal motstand har de transnasjonale selskapene nå i stor grad trukket seg ut, og private investorer har liten interesse av å investere. Vannprivatiseringen må derfor sies å være feilslått. Men ForUM-rapporten viser at private aktører kan spille en rolle. Erfaringen fra Uganda viser at med en kompetent og sterk offentlig myndighet på vann- og avløpssektoren er det mulig å utforme tidsavgrensede kontrakter som sikrer offentlig styring samtidig

som private selskaper kan utnytte sin spesialkompetanse. Da kan det også være mulig å sikre kompetanseoverføring fra den private utførelsen til offentlig sektor.

Samtidig omtaler ForUM-rapporten erfaringer fra Nairobi i Kenya og Kerala i India som viser at økt privat deltagelse, i kontrast til privatisering, kan være effektiv for å sikre de fattige tilgang til vann. Her er det brukerstyrt forvaltning og drift av vann- og avløpanlegg gjennom samarbeid mellom offentlige myndigheter og lokale initiativer som gjelder. Samarbeid mellom ulike offentlige institusjoner kan også gi resultater. Dette viser blant annet erfaringer fra Recife i Brasil der et eget kommunalt eid vann- og avløpselskap samarbeider med staten. Nøkkelen til suksess i de ulike modellene ser ut til å være brukerdeltakelse. Dette sikrer åpenhet, løpende forbedringer, rettferdig levering av vann og sosiale forbedringer.

Hva er så veien videre for å nå FN-målene? Først og fremst må myndighetene i de fattige landene selv prioritere vann- og avløpanlegg sterkere. Til tross for den klare sammenhengen mellom vann, helse og utrydding av fattigdom, har vann- og avløpssektoren ikke fått stor nok oppmerksomhet i utviklings- og fattigdomstrategier. Det er nødvendig å bygge opp en effektiv og kompetent forvaltning og sørge for å delegere ansvar til lokale myndigheter. Videre må lokalsamfunnet, spesielt kvinner, involveres i gjennomføring av de ulike tiltakene. Men de fattige landene trenger mer bistand. Det er dessverre en kjensgjerning at

den internasjonale støtten gjennom multilaterale eller bilaterale kanaler har blitt mindre de siste årene. Norge har også redusert bistanden til vannsektoren. Det er behørig dokumentert i ForUM-rapporten "Tørke i norsk vannbistand". Det er helt nødvendig å øke bistanden på vann- og avløpsektoren.

For å nå målene om tilgang til vann og sanitære tjenester er det en oppgave for Norge å påse at Verdensbanken eller andre finansinstitusjoner ikke setter privatisering som en betingelse for å yte lån og at slike betingelser ikke settes for den bilaterale bistanden. I utviklings-samarbeidet må mottakerlandet ikke føle seg tvunget til privatisering, og vann må ikke koste mer enn at de fattige har råd til det. Hvis vann gjøres til en handelsvare vil dette være i strid med fattige menneskers grunnleggende rett til vann og sanitære tjenester. I de pågående WTO-forhandlingene er det feil å be fattige land om å liberalisere tjenester på vannsektoren. Her gikk Norge foran med et godt eksempel ved å trekke sine krav til vannforsyning i forkant av ministermøtet før jul.

Det er ingen tvil om at arbeidet med å sikre tilgang på rent vann og tilfredsstillende sanitære forhold må intensiveres. Det er viktig å få med seg brukerne, spesielt kvinnene, i planlegging og gjennomføring, og vellykkete modeller for å få dette til finnes. Det er her at Norge bør øke innsatsen.

Referanser

Privatisation of water Public-private partnership: do they deliver to the poor? Report published by the Norwegian Forum for Environment and Development, April 2006.